

Sprog i Norden

Titel: Nordisk lektorsamarbeid ved universitet i utlandet
Forfatter: Per Ivar Vaagland
Kilde: Sprog i Norden, 1990, s. 105-115
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk lektorsamarbeid ved universitet i utlandet

Av Per Ivar Vaagland

Skal vi ha framgang med marknadsføringa av Norden som kvalitetsområde ute i verda, må det leggjast vekt på formidlinga av Nordens kultur, litteratur og språk. Eit viktig område i denne samanhengen er språk- og litteraturstudiet ved utanlandske universitet. I Madrid og Melbourne, i Praha og Peking, i Moskva og Montevideo sit studentar og arbeider med nordiske emne. Til saman blir det undervist i eitt eller fleire av språka i Norden på over 200 universitet kringom i verda. Undervisninga blir gjeven både av lektorar frå Norden og av lokale lærarkrefter. Denne artikkelen skal handla om den første gruppa, dei såkalla utanlandslektorane.

Nordisk kultureksport

Dei nordiske utanlandslektorane er storeksportørar av nordisk kultur. Arbeidet deira manglar noko av den glansen som pregar dei store nordiske kulturframstøytane i utlandet. Til gjengjeld er det bildet som dei gjev av Norden, vel så slitesterkt. Det er tale om ein jamn og solid innsats i kvardagen for nordisk kultur og språka i Norden. Gjennom undervisning og forskning blir grunnlaget lagt for eit djupare og meir nyanserikt syn på dei nordiske landa. Lektorane er også med på å styrkja den personlege og faglege kontakten mellom universitetsmiljøa i vertslandet og heimlandet.

Studenttilgangen til dei nordiske faga er ikkje like stor ved alle universitet, men utdanninga sikrar i alle høve at det i mange land finst miljø med brei og grundig innsikt i nordiske forhold. Det er gjerne i desse miljøa ein finn dei flittigaste forfatarane av bøker om Norden, dei ivrigaste omsettarane av nordisk litteratur og dei som oftast med med størst tyngd

tek til orde i debattar som har med Norden å gjera. Dette er også politisk viktig, for innfødde har opnare kanaler og større tiltru hos publikum enn det den offisielle informasjonen frå dei nordiske landa kan få.

Språksersjantar, forskarar eller kulturambassadørar?

Dei nordiske utanlandslektorane er ei samansett gruppe. Dei arbeider under ulike vilkår, har ulik bakgrunn og ulike oppgåver. Likt for dei alle er at dei er nordiske og underviser på utanlandske universitet i Nordens språk, litteratur, kultur og samfunnsliv. Det er inga lita gruppe. Ein stor del av dei nordbuane som underviser i morsmålet sitt ved eit universitet, arbeider faktisk i utlandet. I dag sit det såleis 40 nordmenn i utanlandske universitetsstillingar i norsk, medan talet på universitetsstillingar i norsk i Noreg er 65¹. Sverige har 80 utanlandslektorar, Finland 80², Danmark 40 og Island 11. Dei fleste utanlandslektorane blir tilsette etter innstilling frå faglege organ i heimlandet.

Språkundervisning er ein viktig del av arbeidet til alle utanlandslektorar. Stort sett er det framandspråkundervisning det er tale om. Unntaket er undervisninga i grannespråka dansk, norsk og svensk ved universitet i Skandinavia og Finland. Undervisning i grannespråk er her ein del av morsmålsstudiet. USA er også interessant i denne samanhengen. Der starta undervisninga i språka i Norden som morsmålsundervisning og har sidan gradvis gått over til å bli framandspråkundervisning. I USA vart det tidleg utvikla ein framandspråksmetodikk for undervisninga i Nordens språk, lenge før innvandringa gjorde det aktuelt med slik undervisning i Norden.

Ved ein del universitet er undervisningsplikta til lektoren knytt til praktisk språkundervisning. Anna undervisning (litteratur, språkvitenskap, realia) må avtalast med instituttstyrar, særleg om det er tale om undervisning på eit meir avansert nivå. Det er diverre ikkje alle universitet som utnyttar den

1) Stillingar i norsk som framandspråk, NAVF-stipendiatar og tilsette ved distriktshøgskolar ikkje medrekna.

2) Gjesteprofessorar medrekna.

kompetansen lektorane har. Det kan vera mange grunnar til dette. Det hender at utdanninga lektoren har frå heimlandet, ikkje blir vurdert høgt nok — det kan for eksempel vera store vanskar med å få ei rettviss vurdering av ein akademisk grad frå eit nordisk universitet. Men den viktigaste grunnen er nok at somme universitet reserverer dei meir kvalifiserte undervisningsoppgåvene til den ordinære lærarstaben.

Lektorar som berre blir sette til å driva elementær språkundervisning, får ikkje utnytta sine kvalifikasjonar, og dei får ikkje utvikla seg fagleg og pedagogisk. Dei blir lett oppfatta som eit slags hjelpelærarar eller eldre studentar, og dei kan difor også få problem med å komma inn i det faglege og kollegiale fellesskapet på arbeidsplassen. Dei nordiske landa ønskjer ikkje at lektorane skal bli isolerte i ei rolle som språkser sjantar med språkleg drill som hovudoppgåve. Dei legg vekt på at lektorane skal ha mest mogleg varierte undervisningsoppgåver på alle nivå i utdanninga. Men lektorane blir tilsette av universiteta på dei vilkåra som gjeld der, og nordiske styremakter har sjølvsagt ikkje høve til å blanda seg inn i tilhøva på dei ein skilde institutta.

Heller få lektorstillingar har forskingsplikt. Det er særleg lektorane i Norden som har forskning som ein viktig del av arbeidet sitt. Dei har og den fordelan at dei er i eit fagmiljø som står deira eige område nær, og som difor kan stimulera til forskning og vitskapleg innsats. Lektorane i Norden treng i mindre grad enn lektorar andre stader driva med elementær språkundervisning, og har betre høve til å ta opp undervisningsemne som kan støtta opp om eiga forskning. Problem med tilgang på litteratur og kjeldemateriale, som elles kan vera ei stor hindring, er også meir overkommelege når ein arbeider i eit granneland. Mange unge forskarar har nytta opphaldet ved eit universitet i eit nordisk granneland til å kvalifisera seg for ein vidare akademisk karriere i heimlandet. Eit ferskt eksempel er ei dansk doktoravhandling som vart lagd fram ved universitetet i Bergen i 1988, om tema og skrivemåtar hos danske kvinneforfattarar.

Frå nordisk side blir det lagt vekt på at lektorane er eit slags kulturutsendingar for heimlanda sine. Denne rolla har dei i

det daglege arbeidet på universitetet, men også utanfor universitetet arbeider mange lektorar med kulturformidling og kontaktskapande arbeid. Stort sett er dette noko som blir gjort på frivillig basis, men mange lektorar oppfatar det som ein del av lektorgjeringa og brukar ein god del tid til det. Dei held foredrag, skriv i aviser og tidsskrift og er med i radio og tv-program. Og dei arrangerer tilstellingar av ymse slag, alt frå forfattarbesøk til utstillingar og visekveldar.

Eit framifrå eksempel på vellykka nordisk kulturformidling er Cercle Nordique i Strasbourg. Det er ein klubb som alle dei nordiske lektorane ved universitetet står bak. Dermed er den også eit døme på kor nyttig og naturleg det er med nordisk samarbeid mellom lektorane på dette området. Sirkelen gjennomfører kulturarrangement på høgt nivå. I tillegg til diverse foredrag har det mellom anna vorte arrangert nordisk filmveke, utstilling av omsett nordisk litteratur og framsynningar av det grønlandske Tukak-teatret. Tilstellingane har vorte lagde merke til og har fått fin omtale i dei lokale media. Dei nordiske lektorane har ved hjelp av Cercle Nordique greidd å bli ein del av kulturlivet i den byen dei arbeider i. Det same kan ein også seia om dei nordiske lektorane på universitetet i Reykjavik. I samarbeid med Nordens Hus har dei arrangert forfattarkveldar, foredragsseriar og utstillingar.

Eit anna aspekt ved lektorrolla er det å svara på spørsmål om slikt som har med heimlandet å gjera. Lektorane fungerer som informasjonssentralar som hjelper til med opplysningar om alt frå adresser og telefonnummer, til boktitlar og forfataropplysningar. Mange av spørsmåla dreiar seg sjølvsagt om hjelp til omsetting. Det hender ikkje så sjeldan at lektorane har eit organisert samarbeid med profesjonelle omsettarar. Det er og vanleg at lektorane hjelper bibliotek med råd om innkjøp av litteratur, og at dei er rådgjevarar for forlag. Informasjonsverksemda går elles begge vegar. Og mange lektorar gjer ein stor innsats som omsettarar og presentatørar av litteratur frå vertslandet. Elles er det gjerne slik at lektorane har ein sosial funksjon som samlingsmerke for nordiske miljø utanlands. Særleg viktig er dette i land som har hatt nordisk innvandring.

Auka interesse for utanlandslektorane

Den innsatsen utanlandslektorane gjer, blir ikkje alltid verdsett etter fortенeste. Ein del av vertsuniversiteta har som sagt ein tendens til å sjå på utanlandslektorane som eit slags hjelpeleærarar som skal driva elementær språkundervisning. Ikkje så sjelden opplever lektorar vanskar med å få full utteljing for åra i utlandet når dei kjem heim att og skal søkja stillingar. Det er likevel somt som tyder på at ein i dag ser med større interesse på utanlandslektorane. Først og fremst kan ein spora ei større forståing for det potensialet desse stillingane har når det gjeld å styrkja den nasjonale og nordiske profilen i utlandet.

I dei siste åra har det komme fleire offentlege utgreiingar om kultureksport og kultursamarbeid med utlandet. I 1985 kom utgreiinga *Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet*³, og same år la Kultureksportudvalget i Danmark fram *Betækning om kultureksport*⁴. Det finlandske Handels- og industriministeriet tilsette i 1987 ei gruppe med oppgåve å arbeida ut ein rapport om bildet av Finland i utlandet. Rapporten som arbeidet munna ut i, tek mellom anna opp kulturutveksling og informasjonsverksemd. Den siste i denne serien av offentlege utgreiingar kom ut i Sverige i 1988, *Sverigeinformation och kultursamarbete*⁵. Alle utgreiingane tek opp rolla til utanlandslektorane, og det blir mellom anna peikt på behovet for meir målretta og konsentrert støtte til universitetsundervisninga i utlandet.

Også på nordisk plan har ein synt interesse for utanlandslektorata. Alt i 1979 la Nordisk ministerråd fram ein omfattande rapport om dette: *Norden i världen* (NU 1979 : 11). Her blir det gjort ei grundig kartlegging av lektorverksemda i og utanfor Norden. Rapporten konkluderer med ei rad framlegg om tiltak for å auka det nordiske samarbeidet på dette feltet, mellom anna ei nordisk ordning for støtte til nordisk samarbeid mellom lektorane. Ei slik ordning vart oppretta av Nordisk ministerråd 1983.

³) NOU 1985 : 12

⁴) Betækning nr. 1106, København 1987.

⁵) SOU 1988 : 9

Dei nasjonale lektoratsadministrasjonane

Alle dei nordiske landa har instansar med ansvar for kontakten med utanlandslektorane. Desse såkalla lektoratsadministrasjonane er i Danmark og Island plasserte i undervisningsministeria og i Noreg i Utanriksdepartementet. I Finland ligg ansvaret hos Delegationen för utlandslektorat och språkkursärenden (UKAN), som soknar til avdelningen för internationella ärenden i Undervisningsministeriet. I Sverige er det den statleg finansierte stiftinga Svenska institutet som er det ansvarlege organet. Til administrasjonane er det knytt sakkun-nige råd.

Ei hovudoppgåve for lektoratsadministrasjonane er å formidla kvalifiserte søkjarar til stillingar i Nordens språk og litteratur ved universitet kringom i verda. Det er universiteta som tilset lektorane, og som har arbeidsgjevaransvaret. Men når universitetet ønskjer det, sørgjer lektoratsadministrasjonane for utlysing av stillingane og vurdering av søkjarane.

Utanlandslektorar som er tilsette etter innstilling frå lektoratsadministrasjonen, blir gjerne kalla *sendelektorar*. Sendelektorar blir tilsette for ein avgrensa periode, til vanleg opp til tre år. Lektorar som universiteta rekrutterer direkte eller som går over i fast stilling, får ikkje økonomisk støtte frå heimlandet, men får elles det same servicetilbodet når det gjeld litteratur og læremiddel. 50 av dei om lag 80 svenske utanlandslektorane er formidla gjennom Svenska institutet. Av om lag 40 norske utanlandslektorar har Det norske utanriksdepartementet formidla i underkant av 30. 40 av dei om lag 80 lektorane som underviser i finsk rundt om i verda, er sendelektorar⁶. Danmark har 30 sendelektorar.

Lektoratsadministrasjonane har ikkje heilt same mål med arbeidet sitt. Noko av bakgrunnen for det er at landa legg ulik vekt på ymse sider ved lektorstillingane. Alle landa understrekar den rolla lektorane har som formidlarar av kunnskap om språket, litteraturen og kulturen i heimlandet. Karakteristisk for Sverige er at ein legg særleg vekt på funksjonen som språklærar. Finland og i aukande grad også Noreg har på si side vore opptekne av den rolla lektorane har når det gjeld

⁶) Gjesteprofessorar medrekna.

kulturpresentasjon og informasjonsspreiing. Danmark har understreka at lektorata skal vera forskingsstillingar, som skal gje høve til vitenskapleg meritering i eit utanlandsk fagmiljø. Men Danmark er no i ferd med å gjennomføra ei omprioritering til føremon for kulturformidlarrolla.

Både Danmark, Finland, Noreg og Sverige gjev støtte til lektorane i form av tilskott til reise og flytting, gratis dagsavis og tidsskriftsabonnement. Det blir kjøpt inn litteratur og læremiddel, og lektorane får tilbod om gjesteførelingar og besøk av forfattarar. Lektorane får og høve til å delta på kurs og konferansar. Men elles gjer den ulike vektlegginga på forskning, undervisning og informasjon at støtteordningane blir ulike. Den danske støtta har i hovudsak vorte gjeven som lønstilskott, og har vorte konsentrert til heller få lektorar som til gjengjeld har komme opp på eit dansk lønsnivå. Dette har gjort stillingane attraktive, dei har fungert som eit slags forskarstipend til utlandet. Den svenske støtta er meir retta inn på undervisningsverksemda. Det blir gjeve ein omfattande læremiddelservice, og Svenska institutet har dessutan eit stort tilbod av kurs og konferansar for studentar og lærarar. Finland og Noreg gjev bustadtilskott.

Driftsbudsjetta for lektoratsadministrasjonane for siste budsjettår ser slik ut: Danmark drygt 4,3 mill. dkr (av dette 3,7 mill. til lønstilskott), Finland drygt 5 mill. fmk (av dette 3,7 mill. til løn/bustadtilskott), Noreg 3 mill. nkr (av dette er i underkant av 1,5 mill. bustadtilskott) og Sverige 2,2 mill. skr (av dette 1,2 mill. til bustadtilskott, i tillegg disponerte Svenska instituet ein eingongssum på 0,5 mill. til læremiddelproduksjon).

Nordisk samarbeid

Det er altså visse skilnader mellom dei nordiske landa i forståinga av lektorstillingane, og støtta til sendelektorane er ulik både i omfang og utforming. Dette hindrar likevel ikkje at dei nordiske lektoratsadministrasjonane kan samarbeida om mange spørsmål som gjeld universitetsundervisninga i utlandet. Skilnaden gjev høve til å dra nytte av erfaringar med ulike opplegg og løysingar. Det er stendig kontakt mellom

landa i spørsmål som gjeld etablering av nye lektorat og finansiering av stillingar. Det same gjeld når det er samarbeidsproblem ved eit institutt, eller når lektorat eller heile institutt står i fare for å leggjast ned. I slike saker er det alltid viktig å få greie på kva dei andre landa har gjort eller vil gjera, og undersøkje om det kan vera aktuelt med samordna tiltak.

Ved mange av universiteta i utlandet er det nær kontakt mellom dei nordiske lektorane. Dei som er lærarar i språk og kulturar med så avgrensa internasjonal rekkjevidd som det her er tale om, har alt å tena på samarbeid. Språkleg og kulturell nærleik gjer dette samarbeidet fagleg motivert. Der det er lektorar frå fleire land, oppstår det gjerne ei særskild form for kollegialitet dei imellom. Dei har dessutan arbeidsoppgåver som ofte gjer det nødvendig med samarbeid. Ikkje sjeldan blir samarbeidet utvikla vidare til større undervisningsopplegg, seminarrekkjer, forskingsprosjekt, lærebokutgjevingar eller kulturarrangement. I slike tilfelle kan det oppstå behov for støtte frå heimlanda, og denne støtta blir da koordinert.

Til dette kjem det at lektorane har behov for forum der dei kan diskutera faglege og pedagogiske spørsmål og problem som har med løn, arbeidsforhold og tilsettingsvilkår å gjera. Dette blir gjort på regionale lektor konferansar. I mange tilfelle vil det da vera ein føremon å samla lektorar frå alle dei nordiske landa i staden for å avgrensa seg til parallelle nasjonale arrangement.

Også på andre punkt er det behov for samordning og samarbeid mellom landa. Det gjeld utsending av gjesteforelesarar, og det gjeld stipendtildeling som gjer det mogleg for studentar og utanlandske lærarar å besøkja fleire nordiske land på same reise.

I 1983 oppretta Nordisk ministerråd som ei prøveordning ei samarbeidsnemnd for lektoratsadministrasjonane. Erfaringane med dette samarbeidsorganet var positive, noko som kom tydeleg fram da arbeidet til nemnda vart vurdert i ein ministerrådsrapport i 1987⁷. Nemnda vart i 1989 omorganisert

⁷) Ivo Holmqvist: *Verksamheten vid samarbetsnämnden för de nordiska lektoratsadministrationerna under försöksperioden 1984—1987, en utvärdering*. U.st. og u.å.

og fekk permanent sekretariat, lagt til Nordisk språksekretariat i Oslo.

Samarbeidsnemnda har til oppgave å støtta fellesnordiske tiltak i samband med verksemda til utanlandslektorar og andre lærarar i språka i Norden i utlandet. Nemnda arbeider for å betra vilkåra for samarbeid mellom lektorane. Verksemda omfattar konferansar, kulturprosjekt, støtte til sendelektori-nitativ, informasjon og utarbeiding av læremiddel. Gjennom dette arbeidet blir innsatsen til dei nasjonale instansane for lektorsaker utfylt og forsterka. Målet er å auka kunnskapen om og interessa for språk, litteratur, kultur og samfunnsforhold i Norden.

Lektorane i Norden

Dei nordiske landa har bunde seg til å «fremme undervisningen i de andre nordiske landes sprog, kultur og samfunnsforhold» (artikkel 3 i den nordiske kulturavtalen av 1971). I 1981 vedtok Nordisk ministerråd ein handlingsplan for betra språkforståing i Norden⁸. Her blir det slått fast at det er «en central oppgift» å «stärka grannspråksundervisningen i skolan i Norden». Ei god grunnutdanning av lærarane er ein føresetnad for at dette skal kunne skje. Ei av dei viktigaste oppgåvene til dei nordiske sendelektorane i Norden er nettopp å undervisa lærarkandidatar i grannespråk.

I dag er det 34 sendelektorar i arbeid i dei nordiske landa. Det er for lite. Langt ifrå alle morsmålsstudentar får grannespråksundervisning av lektorar frå grannelanda. Fleire universitet er utan eit fast undervisningstilbod i grannespråk. Trass i alle nordiske rekommandasjonar melder det seg stadig problem med vakansar og nedleggingar av grannespråkslektorat. Dei siste åra har det gjeldt lektorata i dansk og norsk i Stockholm, lektoratet i finsk i Lund, lektorata i svensk i Århus og Oslo og lektoratet i dansk i Bergen.

Dei fleste utanlandslektorata i Norden er åremålsstillingar med heller korte tilsettingsperiodar. Slike stillingar er det alltid freistande å ty til når budsjetta krev innstrammingar. Situasjonen vart teken opp på sesjonen i Nordisk råd i Oslo

⁸) Rek.12/1977/k D 1981.

1988. Statsråd Lennart Bodström formulerte da Nordisk ministerråd sitt syn på saka slik: «Det er ministerrådets oppfattning at universiteten i framtiden skall bedrive undervisning i nordiske språk i minst samma utsträckning som för närvarande.» Trygging og utbygging av dei nordiske grannelandslektorata er eit sentralt punkt i *Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden*, som Ministerrådet vedtok i 1990 (jf. s. 73—88 her).

Stort sett har det vorte gjort tilsettingar også i slike tilfelle der det først var tale om å la eit lektorat stå tomt eller leggja det ned. Men tilsettinga har da gjerne komme etter strid og ytre press. Dette er sjølvsagt svært uheldig. Det som må til er at det blir oppretta ein nordisk avtale som kan tryggja eit minstemål av stillingsnormeringar, uavhengig av svingingar i studenttilgangen og endringar i institusjonsbudsjetta. Ved alle store universitet i Norden bør det vera *stamlektorat* i granspråk, lektorat som ikkje kan bli nedlagde.

Verdsomfemnande nett

Lektorane utgjer eit nett som spenner om heile verda, men dei er meir spreidde di lenger unna Norden ein kjem. Ser ein på sendelektorane, er det flest i Vest-Tyskland, der er det til saman 28. I Frankrike er det 19, i Polen 10, i Storbritannia 9 og i Sovjet 8. I USA er det i dag 7 sendelektorar. Det må understreke at desse tala ikkje seier noko om det totale omfanget av undervisninga i språka i Norden. I USA er undervisninga svært omfattande, men den blir først og fremst driven av lokale lærarkrefter.

I Aust-Europa er det stor interesse for å få oppretta nye sendelektorat. Det gjeld Polen, Tsjekkoslovakia og Ungarn, og det gjeld dei baltiske statane der særleg finsk og svensk seglar i medvind. Det er alt oppretta sendelektorat i finsk i Tartu og Tallinn. Og frå svensk side reknar ein med at det kjem til å bli oppretta svensklektorat i Tartu, Riga og Vilnius. Eit anna område der det vonleg vil skje ei utvikling på 90-talet, er Sør-Europa. Både når det gjeld dansk, norsk og svensk, er det håp om nye stillingar på den iberiske halvøya. I Portugal er det ingen nordiske lektorar i dag.

Nordisk utfordring

Etter som den europeiske integrasjonen og den allmenne internasjonaliseringsprosessen skyt fart, blir det stendig viktigere å markera for omverda at dei nordiske landa trass alle ulikskapar hører saman i eit kulturelt og språkleg fellesskap. Dei nordiske utanlandslektorane har ei nøkkelrolle i marknadsføringa av sine nasjonale kulturar i utlandet, men og av den nordiske fellesskapen.

Olympiaden i 1994 vil by på nye sjansar til å visa kva Norden står for. Når utlandet vender sine augo mot nord i OL-året, vil det vera like mykje Norden som Noreg som kjem i fokus. Olympiaden representerer ei kulturpolitisk utfordring for dei nordiske landa. Det gjeld å møte den interessa som kjem til å bli resultatet av OL-showet, på ein aktiv måte på så mange stader som råd kringom i verda. Få er betre skikka til å gjera det enn utanlandslektorane.